

*Прохоров П. І.**Ханик-Посполітак Р. Ю.*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6185-7479>

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У СФЕРІ КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА ЗА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА БАЗОВІ ПРИНЦИПИ

Враховуючи обрання Україною євроінтеграційного курсу та набуття статусу кандидата-члена ЄС улітку 2022 р., питання імплементації законодавства ЄС в українське національне законодавство набуває все більшої актуальності. Сфера конкурентного права є однією з пріоритетних для ЄС, оскільки забезпечує та гарантує розвиток внутрішнього ринку. Однак в останні роки важливим у ЄС є не тільки створення конкурентного середовища, а й забезпечення компенсації шкоди у разі порушення конкурентного права як особливий вид відшкодування поза традиційним інститутом цивільного права. Саме з метою відображення особливостей відшкодування шкоди у сфері конкурентного права у ЄС було прийнято окрему Директиву 2014/104/ЄС. Передумовою її прийняття та визначення її основних положень і принципів слугувала ціла низка знакових рішень Суду ЄС.

Для України питання відшкодування шкоди у сфері конкурентного права є новим і не вивченим як у науковому, так і в законодавчому полі, оскільки майже немає наукових публікацій стосовно цього. Тому важливим для української науки та практики є вивчення становлення й розвитку інституту відшкодування шкоди за порушення конкурентного права в рішеннях Суду ЄС та законодавстві ЄС, а також базових принципів, закріплених у Директиві 2014/104/ЄС, для імплементації в українське конкурентне законодавство.

Ключові слова: конкурентне право, шкода, відшкодування шкоди, право на повне відшкодування шкоди, Суд ЄС.

Постановка проблеми. Із закріпленням ринкової економіки та у зв'язку з необхідністю захисту ефективної конкуренції останніми десятиліттями все більшого розвитку й важливості набуває конкурентне право. Одним із основоположних інститутів конкурентного права разом із контролем за концентраціями та зупиненням порушень конкурентного права є інститут відшкодування шкоди, що забезпечує повернення споживачів у стан, що був до порушення. Практика багатьох держав-членів ЄС демонструє, що загальні норми цивільного права стосовно відшкодування шкоди є неефективними та малодієвими у справах про відшкодування шкоди у разі порушення конкурентного права.

Враховуючи зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС та мету якнайшвидшого вступу в ЄС, норми Директиви 2014/104/ЄС «Про деякі правила, що регулюють провадження про відшкодування шкоди відповідно до національного законодавства за порушення положень конкурентного права держав-членів та Європейського

Союзу»¹ (далі – Директива про відшкодування шкоди² або Директива 2014/104/ЄС) потрібно імплемувати в українське національне законодавство в найближчому майбутньому.

Попри те що блок із вдосконалення українського конкурентного права не було включено до т. зв. «7 рекомендацій» Єврокомісії під час надання Україні статусу кандидата в члени ЄС, що є необхідними для збереження останнього та продовження переговорів³, питання приведення українського конкурентного права у відповідність до конкурентного права ЄС неминуче постане

¹ Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0104&from=EN>.

² В англійських джерелах Директиву 2014/104/ЄС скорочено записують як *Damages Directive* або *Antitrust Damages Directive*, тобто Директива про відшкодування шкоди.

³ Sergiy Sydorenko, “Ukraine Failing its Own Strategy to Meet EU Requirements Swiftly,” *European Pravda*, November 14, 2022, <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/11/14/7150585/>

на наступних стадіях переговорів про вступ України до ЄС. Тому вкрай важливо вже зараз поліпшувати українське конкурентне право, включно з інститутом відшкодування шкоди в конкурентному праві, для швидшої імплементації в Україні правил внутрішнього ринку ЄС та скорочення часу для вступу в ЄС у майбутньому. Також, зважаючи на практику поліпшення ефективності відшкодування шкоди в державах-членах ЄС після прийняття Директиви 2014/104/ЄС, не менш важливим є розвиток відповідного інституту в конкурентному праві України для посилення захисту прав бізнесу та споживачів.

Метою статті є аналіз судових рішень ЄС, які слугували поштовхом і підґрунтям/базисом для прийняття Директиви про відшкодування шкоди, а також вивчення базових принципів, закріплених у Директиві 2014/104/ЄС, для розуміння особливостей відшкодування шкоди у разі порушення конкурентного права для подальшої імплементації в українське антимонопольне законодавство.

Виклад основного матеріалу

I. Становлення та розвиток інституту відшкодування шкоди в рішеннях Суду ЄС і законодавстві ЄС. Розвиток інституту відшкодування шкоди в ЄС розпочався 20 вересня 2001 р.: саме в цей день Суд ЄС ухвалив знакове в багатьох аспектах рішення у справі *Courage*⁴. Згідно з обставинами справи, за типовим договором оренди приміщення пабу в компанії IEL (орендодавець) обов'язковою умовою була купівля орендарем пива виключно у компанії Courage в обсягах і за ціною, визначеними в договорі. Пан Креган, уклавши два договори оренди приміщень, узяв на себе відповідні зобов'язання з купівлі пива (*beer tie*). Згодом пан Креган вирішив відмовитися від таких зобов'язань, заявивши, що вони були недійсними та суперечили конкурентному праву. Зокрема, пан Креган стверджував, що зобов'язання за своєю природою не стосувались предмета договору, обмежували конкуренцію та передбачали придбання пива за цінами вищими, ніж ринкові. Суд ЄС, вирішуючи поставлені перед ним питання, зробив чимало важливих для розвитку конкурентного права висновків, зокрема щодо того, що: (i) будь-яка фізична особа має право вимагати відшкодування шкоди, завданої їй порушенням конкурентного права, адже відсутність такого

права поставила б під сумнів ефективність положень законодавства, спрямованих на заборону антиконкурентних дій⁵; (ii) відповідне право вимоги має навіть особа, яка була стороною договору, що усував чи обмежував конкуренцію (тобто пан Креган у цій справі)⁶.

У рішенні у справі *Manfredi*, за обставинами якої компанії-страхувальники автомобілів вчиняли антиконкурентні узгоджені дії⁷, Суд ЄС зробив наступний крок для розвитку права на компенсацію. Зокрема, Суд ЄС встановив два важливі принципи: еквівалентності та ефективності.

Згідно з принципом еквівалентності, регулювання судових і позасудових процесів стосовно компенсації було покладено на національні системи держав-членів ЄС, враховуючи відсутність загальних правил у межах ЄС щодо регулювання цього інституту. Національні системи держав ЄС мали розглядати справи, що ґрунтувалися на праві ЄС подібно до аналогічних справ, що виникали у зв'язку з порушеннями національного законодавства.

Згідно з принципом ефективності, на відповідні держави було покладено обов'язок забезпечити не лише існування права на відшкодування шкоди, а й можливість його реалізації без надмірних труднощів⁸. Більше того, з огляду на принцип ефективності, Суд ЄС надав особам право на відшкодування не лише реальних збитків, а й упущеної вигоди та відсотків на них⁹. Також у справі *Manfredi* Суд ЄС уперше ввів концепцію причинно-наслідкового зв'язку, що обов'язково має бути між завданою шкодою та порушенням конкурентного права¹⁰.

Ці два рішення Суду ЄС продемонстрували, що механізм відшкодування шкоди має чимало прогалин на рівні ЄС і потребує уніфікованого регулювання. У 2005 р. Європейська Комісія прийняла зелену книгу (Green Paper), окресливши нагальну потребу врегулювання питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди на рівні ЄС¹¹, а у 2007 р.

⁵ *Ibid.*, para. 25–27.

⁶ *Ibid.*, para. 23–25.

⁷ *Joined Cases (C-295/04) Vincenzo Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, (C-295/04) Antonio Cannito v. Fondiaria Sai SpA, and (C-297/04) Nicolo Tricarico, (C-298/04) Pasqualina Murgolo v. Assitalia SpA.* (2006) CJEU. European Court Reports 2006 I-06619, <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56474&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1968269>.

⁸ *Ibid.*, para. 71.

⁹ *Ibid.*, para. 100.

¹⁰ *Ibid.*, para. 61–64.

¹¹ European Commission. Green Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, COM (2005) 652 final and Staff Working Paper Annex to Green Paper Damages actions for breach of EC antitrust rules, COM (2005) 672 final, 19 of December 2005, [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0672_com_com\(2005\)0672_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0672_com_com(2005)0672_en.pdf).

⁴ *Case of Courage Ltd v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage Ltd and Others.* (2001) CJEU. European Court Reports 2001 I-06297, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0453>.

провела аналіз можливих наслідків такого врегулювання та опублікувала відповідний звіт¹². Це зумовило прийняття у 2008 р. білої книги (White Paper), що містила основні положення майбутньої Директиви про відшкодування шкоди, описані в загальних рисах, та обговорення неофіційного проєкту цієї Директиви¹³. Нарешті, у 2013 р. було опубліковано офіційний проєкт Директиви про відшкодування шкоди, який після обговорень і внесення деяких правок було ухвалено 26 листопада 2014 р.

Отже, процес створення та прийняття Директиви про відшкодування шкоди затягнувся на понад дев'ять років, протягом яких постраждали від порушень конкурентного права особи зверталися до Суду ЄС для захисту своїх прав і заповнення нормативних прогалин. За ці дев'ять років було ухвалено ще декілька дуже важливих для інституту відшкодування шкоди за порушення конкурентного права рішень Суду ЄС, висновки з яких було враховано в Директиві про відшкодування шкоди. Деякі ж рішення Суду ЄС, як-от рішення у справі *Pfleiderer*, навпаки – спричинили гостре суспільне обговорення окремих питань і продемонстрували, які положення не варто включати до Директиви про відшкодування шкоди.

У справі *Pfleiderer* перед Судом ЄС стояло питання, чи може споживач, якому було завдано шкоди картелем, вимагати від національного конкурентного відомства отримання повного доступу до матеріалів відповідного розслідування компетентного органу з метою підготовки цивільного позову про відшкодування шкоди. Питання було ускладнене тим, що повний доступ до матеріалів справи передбачав, у тому числі, доступ до документів, які стосувались процедури пом'якшення відповідальності (*leniency program*). Не вдаючись у подробиці функціонування процедури пом'якшення відповідальності у ЄС, слід зазначити, що вона є надзвичайно важливою для конкурентних відомств для розслідування справ стосовно картелів та інших узгоджених дій. Близько 75 % відповідних порушень стають відомі компетентним органам завдяки процедурі пом'якшення¹⁴.

¹² Centre for European Policy Studies, Erasmus University Rotterdam, Luiss Guido Carli. Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios. Final Report, 21 of December 2007, https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/impact_study.pdf.

¹³ Commission of the European Communities. White Paper on Damages actions for breach of EC antitrust rules. Brussels, 2.4.2008 COM (2008) 165 final, https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/whitepaper_en.pdf.

¹⁴ Johan Ysewyn and Jennifer Boudet, *Leniency and competition law: An overview of EU and national case law*. e-Competitions Special Issue Leniency, August 2, 2018, 12, https://www.cov.com/-/media/files/corporate/publications/2018/08/leniency_and_competition_law_an_overview_of_eu_and_national_case_law.pdf.

Суть процедури полягає в тому, що член картелю може отримати повне або часткове звільнення від штрафу за участь у картелі за умови надання компетентному відомству інсайдерської інформації щодо картелю для уможливлення проведення органом «цілеспрямованих» перевірок, якщо відповідний орган ще не розпочав розслідування. Якщо розслідування вже розпочато, картеліст має надати відомству «достатні»¹⁵ докази та інформацію для встановлення порушення¹⁶. Оскільки вплив такої інформації на перебіг розслідування діяльності картелю важко переоцінити, нормотворці мають створювати максимально комфортні умови для того, щоб картелісти без вагань зверталися до процедури пом'якшення. Надання картелістом компетентному органу необхідної інформації та співпрацю в розкритті картелю певною мірою можна порівняти зі співпрацею підозрюваних/обвинувачених з органами правопорядку для розкриття злочинних угруповань у межах кримінального процесу. Якщо ж компетентний орган надаватиме всі матеріали (зокрема інкримінуючі докази, які відомство навряд чи отримало б інакше, ніж від картеліста) споживачу для подання цивільного позову, учасники картелів менше схилитимуться до співпраці за процедурою пом'якшення. Зокрема, хоча в такому випадку картеліст повністю або частково уникатиме штрафу, проте матиме ризик сплатити більшу суму відшкодування споживачам, окрім того, зросте вірогідність розкриття правопорушення та його пришвидшення.

Саме тому від рішення Суду ЄС у справі *Pfleiderer* багато чого залежало. Проте Суд ЄС вирішив «утриматися» та «перекласти відповідальність» на національні суди, вказавши, що застосовне право ЄС не містить жодних положень, які б забороняли надавати доступ до матеріалів процедури пом'якшення відповідальності за порушення особі, що постраждала від відповідного порушення¹⁷. Таку позицію Суду ЄС розкритикували європейські фахівці з конкурентного права¹⁸.

¹⁵ Критерій достатності оцінюється відомством у кожній окремій справі. Зазвичай набагато важче задовольнити критерій достатності для встановлення порушення, ніж для початку розслідування та проведення перевірок.

¹⁶ ICN Curriculum Project – Leniency Transcript. ICN Curriculum Module II-2, <https://www.internationalcompetitionnetwork.org/wp-content/uploads/2019/05/ITODtranscriptII-2Leniency.pdf>. Див. також: Ysewyn and Boudet, *Leniency and competition law: An overview of EU and national case law*.

¹⁷ *Case of Pfleiderer AG v. Bundeskartellamt*, para. 32. (2009). C-360/09, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=85144&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1991008>.

¹⁸ Alfonso Lamadrid, “The Friday Slot (7) – Maurits Dolmans,” interview by Maurits Dolmans, March 23, 2012, <https://chillingcompetition.com/2012/03/23/the-friday-slot-7-maurits-dolmans/>. У цьому інтерв'ю фахівець із конкурентного права

Трохи згодом, у справі *Donau Chemie*, Суд ЄС дотримався цієї позиції, вказавши, що (i) у доступі до матеріалів справи не може бути відмовлено лише з тієї причини, що розкриття відповідної інформації може підірвати ефективність програм пом'якшення відповідальності¹⁹, та (ii) питання розкриття такої інформації має вирішувати національний суд, а не сторони відповідної справи²⁰. Отже, Суд ЄС, балансуючи між ефективністю програм пом'якшення та правом на компенсацію, надав пріоритет останньому. Цю позицію врешті-решт було виправлено в протилежний бік у Директиві про відшкодування шкоди з огляду на зазначену вище важливість програм пом'якшення²¹.

У справі *Otis* Суд ЄС, зокрема, намагався дати відповідь на питання щодо предмета дослідження національних судів під час розгляду справ про відшкодування шкоди у разі порушення конкурентного права. Суд ЄС постановив, що рішення Європейської Комісії або національного конкурентного відомства, яким встановлено факт вчинення порушення конкурентного права, є обов'язковим для національного суду. Національний суд у свою чергу зобов'язаний дослідити наявність причинно-наслідкового зв'язку між правопорушенням і шкодою, а також безпосередньо розмір такої шкоди²². Ця справа була особливо цікавою, оскільки одним із постраждалих споживачів була Європейська Комісія, яка, власне, і виявила та оштрафувала компанію «Otis», а згодом звернулася до бельгійського суду за отриманням відшкодування. Суд ЄС встановив, що Європейська Комісія в першому випадку діяла в межах публічних правовідносин, що не

завадило їй після цього виступити вже як споживач у приватно-правових відносинах. Суд ЄС врахував, що важливим моментом було дотримання принципу рівності сторін і можливість оштрафованої компанії «Otis» оскаржити адміністративне рішення Європейської Комісії²³. Хоча, безумовно, питання абсолютного збереження рівності сторін у такому випадку лишається відкритим²⁴.

Ще однією знаковою, на нашу думку, для розвитку інституту відшкодування шкоди у сфері конкурентного права стала справа *Kone*. У ній Суд ЄС розглядав питання компенсації картелістом шкоди, завданої споживачам опосередковано – унаслідок впливу картелю на своїх прямих конкурентів, що не були учасниками картелю, та підвищення такими конкурентами цін відповідно до концепції «парасолькового ціноутворення» (*umbrella pricing*)²⁵. Передовсім слід зазначити, що надання права на компенсацію «парасольковим покупцям» по-різному сприймають як фахівці, так і судді різних держав.

Наприклад, у США, де інститут відшкодування шкоди є давнішим та певною мірою став прикладом для права ЄС, діє підхід, згідно з яким незалежні рішення компаній, які не є учасниками картелю, стосовно ціноутворення розривають причинно-наслідковий зв'язок між шкодою та антиконкурентною поведінкою, а сама концепція «парасолькового ціноутворення» вважається доволі спекулятивною, щоб застосовувати її у справах про компенсацію шкоди²⁶. У Канаді, навпаки, у 2019 р. Верховний Суд у справі *Pioneer Corp v Godfrey* зайняв позицію захисту «парасолькових покупців»²⁷. У справі *Kone* Суд ЄС визнав право споживачів

Мауріц Долманс, науковець і партнер компанії «Cleary Gottlieb», роздає «нагороду» різним рішенням Суду ЄС у сфері конкурентного права за 2011 рік. Рішення Суду ЄС у справі *Pfleiderer* отримало від пана Долманса «Оскар за найгірший розвиток конкурентного права»; науковець наголошує, що відповідні документи не можна розкривати за жодних обставин, із чим важко не погодитись.

¹⁹ *Case of Bundeswettbewerbshörde v. Donau Chemie AG, Donauchem GmbH, DC Druck-Chemie Süd GmbH & Co KG, Brenntag Austria Holding GmbH, Brenntag CEE GmbH, ASK Chemicals GmbH, ASK Chemicals Austria GmbH*. (2013) CJEU. OJ C 252, 31.8.2013, C-536/11, para. 46, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=138090&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3314235>.

²⁰ *Ibid.*, para. 49.

²¹ Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 6 Директиви про відшкодування шкоди матеріали, отримані за процедурою пом'якшення відповідальності або в межах мирного врегулювання справи, за жодних обставин не підлягають розкриттю.

²² *Case of Europese Gemeenschap v. Otis NV, General Technic-Otis Sàrl, Kone Belgium NV, Kone Luxembourg Sàrl, Schindler NV, Schindler Sàrl, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl*. (2012) CJEU. C-199/11, para. 65, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=129323&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1990478>.

²³ *Ibid.*, para. 53–64, 70–74.

²⁴ Magdalena Jozwiak, “The Commission’s double role in competition law enforcement: the Otis case,” 2012, <https://europeanlawblog.eu/2012/12/18/the-commissions-double-role-in-competition-law-enforcement-the-otis-case/>

²⁵ Відповідно до цієї концепції монополіст або учасники картелю прямо чи опосередковано спричиняють встановлення їхніми конкурентами (які не є учасниками картелю) або суб'єктами господарювання на нижчих ланцюгах постачання продукції цін набагато вищих, ніж вони могли б встановити за відсутності картелю/суб'єкта господарювання, що зловживає домінуючим становищем на ринку.

²⁶ Зокрема, таку позицію було висловлено в рішенні Каліфорнійського окружного суду у справі *Antoine Garabet, M.D., Inc. v. Autonomous Techs. Corp.*, 116 F. Supp. 2d 1159, 1167-68 (C.D. Cal. 2000), <https://www.leagle.com/decision/20001275116fsupp2d11591160.xml>.

²⁷ Kent Wakeley, “Pioneer Corp v Godfrey: SCC Gives Umbrella Purchasers an Umbrella from Indeterminate Liability,” *TheCourt.ca*, October 30, 2019, <https://www.thecourt.ca/pioneer-corp-v-godfrey-scc-gives-umbrella-purchasers-an-umbrella-from-indeterminate-liability/>. Зважаючи на те, що своє рішення Верховний Суд Канади ухвалив через понад п'ять років після рішення у справі *Kone*, такий підхід міг бути прийнятий саме під впливом позиції Суду ЄС.

на компенсацію шкоди, завданої підвищенням цін відповідно до концепції «парасолькового ціноутворення», з огляду на те, що: (i) відповідного підвищення цін не сталося б, якби картелю не було; (ii) причинно-наслідковий зв'язок між існуванням картелю та завданою шкодою не розривається автономним рішенням некартеліста; (iii) відмова в компенсації в такій ситуації поставила б під загрозу принцип ефективності стосовно реалізації права на компенсацію²⁸. Звісно, це рішення лише визнає концепцію «парасолькового ефекту» в межах справ про компенсацію. У кожній конкретній справі постраждалі споживачі повинні будуть довести наявність причинно-наслідкового зв'язку, що видається дуже непростим завданням. Попри загальну позитивну природу цього рішення, воно також зазнавало критики, оскільки фактично дало змогу компаніям-некартелістам законно підвищувати свої ціни за умов існування картелю, отримувати надприбутки та уникати відповідальності²⁹. Хоча після ухвалення цього рішення пройшло вже майже дев'ять років, у відкритих джерелах досі немає відомостей про застосування «парасолькового ефекту» у ЄС для доведення причинно-наслідкового зв'язку у справах про компенсацію шкоди.

Оскільки багато справ не доходили до Суду ЄС з різних причин і вирішувалися незалежно національними судами держав-членів, у ЄС почали виникати неоднакові та контрверсійні підходи щодо ще не врегульованих питань (наприклад, щодо питань правосуб'єктності, переходу збитків (*passing-on damages*)³⁰, природи рішень конкурентних відомств та ін.). Для запобігання цьому та уніфікації загальних підходів, паралельно з тим, як Суд ЄС розвивав положення статей 101 та 102 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС)³¹, на рівні ЄС почалися

обговорення законодавчого врегулювання інституту компенсації. У 2005 р. Європейська Комісія прийняла зелену книгу (Green Paper), закликаючи стейкхолдерів і фахівців висловити свої погляди щодо широкого переліку питань та можливих варіантів регуляції інституту компенсації шкоди. Вже у 2008 р. Комісія прийняла білу книгу (White Paper) із консолідованими рекомендаціями щодо цих питань³². Лише у 2013 р. Комісія опублікувала пропозицію для Ради ЄС та Парламенту ЄС щодо прийняття відповідної Директиви про відшкодування шкоди³³. Після цього почався складний законодавчий процес (зокрема численні перемовини між Радою ЄС і Парламентом ЄС із залученням Європейської Комісії, звіти та меморандуми цих органів), який врешті-решт завершився прийняттям 26 листопада 2014 р. та офіційним опублікуванням 5 грудня 2014 р.³⁴ Директиви 2014/104/ЄС. Через чотири роки всі держави-члени ЄС імплементували Директиву про відшкодування шкоди в національне законодавство.

Отже, Директива 2014/104/ЄС удосконалює правила та правові інструменти для успішного просування позовів про відшкодування шкоди в антимонопольному законодавстві³⁵. У доповнення до положень Директиви про відшкодування шкоди, Європейська Комісія внесла зміни до вже наявних та прийняла низку нових нормативно-правових актів, зокрема Рекомендації для національних судів щодо оцінювання частки переплати, переданої непрямому покупцеві³⁶ та Практичні рекомендації щодо кількісного оцінювання шкоди в позовах про відшкодування шкоди, які базуються на порушеннях статті 101 або 102 ДФЄС³⁷.

³² European Commission. White paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2008) 404} {SEC(2008) 405} {SEC(2008) 406}, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52008DC0165>.

³³ European Commission. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union. Strasbourg, 11.6.2013 COM(2013) 404 final. 2013/0185 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0404:FIN:EN:PDF>.

³⁴ Ordinary legislative procedure, https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/legislative_process_en.html.

³⁵ Barry Rodger, Miguel Sousa Ferro, and Francisco Marcos, “The Antitrust Damages Directive: Facilitating Private Damages Actions in the EU?,” *Journal of European Competition Law & Practice* 10, no. 3 (2019): 129.

³⁶ Communication from the European Commission — Guidelines for national courts on how to estimate the share of overcharge which was passed on to the indirect purchaser. C/2019/4899. OJ C 267, 9.8.2019, para. 4–43, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XC0809%2801%29>.

³⁷ Commission Staff Working Document. *Practical guide quantifying harm in actions for damages based on breaches of article 101 or 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union*. Strasbourg, 11.6.2013 SWD(2013), 205, https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_guide_en.pdf.

²⁸ *Case of Kone AG, Otis GmbH, Schindler Aufzüge und Fahrtreppen GmbH, Schindler Liegenschaftsverwaltung GmbH, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH v. ÖBB-Infrastruktur AG*. (2014) CJEU C-557/12, para. 30–37, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=153312&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3314186>.

²⁹ Alfonso Lamadrid, “Umbrella pricing – Case C-557/12 Kone, or when effectiveness may go too far with little effective consequences,” June 11, 2014, <https://chillingcompetition.com/?s=Donau+Chemie>.

³⁰ Шкода опосередкованим споживачам завдається, коли, наприклад, прямиї споживач картеліста частково або повністю компенсує підвищення ціни на товар/послугу картеліста, додаючи його в ціну похідного товару/послуги, які він реалізовує своїм клієнтам ланцюгом споживання нижче. *Див.* ст. 14 Директиви про відшкодування шкоди.

³¹ Дві основні статті ДФЄС, які регулюють питання конкурентного права на рівні ЄС. Їхні положення доповнено та розвинуто в численних рішеннях Суду ЄС, регламентах та директивах ЄС, нормативних актах, виданих Європейською Комісією, тощо. *Див.* Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>.

II. Базові принципи, закріплені в Директиві 2014/104/ЄС. Незважаючи на незначний обсяг (24 статті), у Директиві про відшкодування шкоди закріплено низку базових принципів, які мають бути імплементовані в національне законодавство держав-членів ЄС.

1. *Право на повне відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства ЄС про конкуренцію.* Директива про відшкодування шкоди закріплює висновок Суду ЄС у справі *Manfredi* та гарантує споживачам повну компенсацію шкоди, що включає реальні збитки, упущену вигоду, а також відсотки на відповідні суми, розмір яких, утім, самою Директивою чітко не передбачений (ст. 3(2)). Цікаво, що відповідно до Директиви 2014/104/ЄС відсотки на шкоду рекомендовано нараховувати з моменту спричинення шкоди (п. 12 Преамбули до Директиви про відшкодування шкоди), але в деяких державах, наприклад Естонії, відлік нарахування відсотків починається лише з моменту подання позову про відшкодування³⁸.

Тут також варто додати, що Директива про відшкодування шкоди під споживачем розуміє широке коло учасників порівняно з поняттям «споживач», яке застосовується в законодавстві ЄС про захист прав споживачів, де споживачем визначено виключно фізичну особу. На відміну від сфери захисту прав споживачів, згідно з Директивою 2014/104/ЄС споживачем є будь-яка фізична або юридична особа. При цьому відшкодування шкоди можуть вимагати не тільки «безпосередні споживачі», а й «непрямі (опосередковані) споживачі», тобто ті, які зазнали шкоди на будь-якому рівні ланцюжка поставок (ст. 15).

2. *Презумпція вчинення порушення.* У *follow-on* справах про відшкодування шкоди, тобто коли позов подається після встановлення уповноваженим національним органом порушення конкурентного права, факт наявності порушення не встановлюється додатково судом, оскільки вважається преюдиційним фактом.

Натомість у *stand-alone* справах, тобто коли споживачі звертаються до суду за відшкодуванням до моменту встановлення порушення компетентним органом, тягар доказування порушення конкурентного права покладається на самого споживача³⁹. Оскільки позивачу в такій справі

доведеться брати на себе функції антимонопольного відомства і збирати докази самостійно, що іноді неможливо зробити без відповідних повноважень та адміністративного ресурсу, подібні позови є поодинокими. Зокрема, із 299 справ про відшкодування шкоди, розглянутих національними судами держав ЄС у період 1998–2021 рр., лише 2 % справ було розпочато на підставі *stand-alone* позовів⁴⁰.

3. *Розкриття доказів.* Відповідно до положень Директиви про відшкодування шкоди при розгляді справи на прохання позивача, який пред'явив умовитовану й обгрунтовану заяву, національні суди мають право витребувати у відповідача або третьої особи відповідні докази, наявні у них. Цей принцип є відображенням рішення Суду ЄС у справі *Pfleiderer*, про яку згадано вище.

У справах про відшкодування шкоди часто спостерігається так звана «асиметрія інформації», коли потерпілому важко зібрати докази, які має порушник конкурентного права⁴¹. А тому виникає необхідність допомогти споживачу у зборі доказів. Однак національний суд, перш ніж задовольнити запит на розкриття доказів, повинен оцінити, чи не покладає він надмірний тягар на відповідача або третю особу⁴².

Варто зазначити, що Директива про відшкодування шкоди сприяє споживачу у зборі широкого кола доказів через принцип розкриття доказів. Зокрема, національним судам дозволено видавати розпорядження про розкриття доказів, що містять конфіденційну інформацію, якщо вони вважають це важливим для позову про відшкодування шкоди. Як зазначено в ч. 5 ст. 5 Директиви про відшкодування шкоди: «Інтерес суб'єктів господарювання з уникнення позовів про відшкодування шкоди унаслідок порушення законодавства про конкуренцію не є інтересом, який потребує захисту».

до розгляду. Генеральний адвокат Міхал Бобек у своїй нещодавній Думці щодо справи C-819/19 заявив, що виключення можливості подання *stand-alone* позовів суперечить конкурентному праву ЄС. *Див.* Matej Šimalčík, "Slovakia: Stand-alone claims stuck dead in the water?," 2022, <http://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2022/02/21/slovakia-stand-alone-claims-stuck-dead-in-the-water/>

³⁹ Jean-François Laborde, "Cartel Damages Actions in Europe: How Courts Have Assessed Cartel Overcharges (2021 ED)," *Concurrences* 3 (2021): 232–42, <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-3-2021/pratiques/102086#nh81>.

⁴⁰ Anca D. Chirita, "The Disclosure of Evidence Under the 'Antitrust Damages' Directive 2014/104/EU," in *EU competition and state aid rules: public and private enforcement* (Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 2017), 149, <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?p?ID=702000084013069000066110029069027065061037007020071061119066019014064121077103116101058020007125050109119005025118007118118008030071029038092096116009124000064024038042022096097022031081084025093009093003006007084089066121097124082030085005064067102&EXT=pdf&INDEX=TRUE>.

⁴² Judgment of the Court in Case C-163/21. *PACCAR and Others*, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-11/cp220182en.pdf>.

³⁸ Anna Piszcz and Valentin Mircea, *Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries Centre for Antitrust and Regulatory Studies* (Warsaw: University of Warsaw Faculty of Management Press, 2017), 54, https://www.researchgate.net/publication/328803283_Implementation_of_the_EU_Damages_Directive_in_Central_and_Eastern_European_Countries_Centre_for_Antitrust_and_Regulatory_Studies.

³⁹ Хоча доктрина визнає можливість подання таких позовів, у деяких державах ЄС, зокрема Словаччині, суди не приймають концепцію *stand-alone* позовів та навіть не приймають такі позови

Незважаючи на такий широкий підхід, у разі розкриття доказів національні суди мають дотримуватися принципів пропорційності, ефективності, еквівалентності, прозорості, тобто принципів, притаманних судовим процесам у будь-якій демократичній державі.

4. *Визнання рішень національних компетентних органів інших держав ЄС.* Директива про відшкодування шкоди у ст. 9 надає остаточним рішенням щодо встановлення порушення конкурентного права, прийнятим в одній з держав ЄС, силу щонайменше *prima facie* доказів в інших державах ЄС. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом презумпції вчинення порушення у *follow-on* справах і має на меті спрощення процесу компенсації шкоди та збільшення інтеграції держав-членів ЄС та їхніх конкурентних відомств.

Варто зазначити, що деякі держави, зокрема Австрія та Німеччина, прирівняли рішення, прийняті в інших державах-членах ЄС, до рішень національних органів з питань конкуренції, надавши їм сили *res judicata*⁴³.

5. *Презумпція солідарної відповідальності співпорушників конкурентного права.* Директива 2014/104/ЄС дає споживачам змогу звернутися та вимагати повного відшкодування шкоди від будь-якої з осіб, що спільно вчинили порушення конкурентного права, у випадках, коли споживач є клієнтом не конкретного картеліста, а картелю загалом (ст. 11). При цьому, наприклад, у Нідерландах і Франції, співпорушники нестимуть солідарну відповідальність залежно від рівня залучення у вчинення порушення⁴⁴.

Варто також додати, що строк позовної давності для звернення до суду з позовом про відшкодування шкоди має становити не менше п'яти років.

6. *Неприпустимість фінансового тиску на порушників.* Метою Директиви 2014/104/ЄС є відшкодування шкоди споживачам без надмірного фінансового тиску на порушників, що може спричинити припинення суб'єкта господарювання. Цей принцип реалізований, зокрема, шляхом незастосування до малих і середніх підприємств⁴⁵ правил щодо солідарної відповідальності,

якщо таке застосування «*безповоротно поставить під загрозу економічну життєздатність підприємства і знизить вартість його активів*», для збереження конкуренції на товарних ринках та сприяння розвитку малого та середнього бізнесу⁴⁶. Також, відповідно до цього принципу, Директива 2014/104/ЄС передбачає відшкодування шкоди у фактичному розмірі (1:1 до розміру збитків чи упущеної вигоди).

7. *Сприяння мирному врегулюванню спорів про відшкодування шкоди.* Директива про відшкодування шкоди передбачає режим сприяння вирішенню сторонами своїх спорів шляхом перемовин та укладення мирової угоди. Зокрема, учасник картелю-співвідповідач у справі про відшкодування шкоди, який укладає мирову угоду з постраждалим споживачем, не нестиме солідарної відповідальності щодо залишку суми, що підлягає компенсації⁴⁷. Більше того, хоча за загальним правилом відповідні картелісти все одно нестимуть субсидіарну відповідальність, Директива 2014/104/ЄС дозволяє виключити це правило, прописавши таке положення в мировій угоді. Якщо ж спір було врегульовано до винесення рішення про визнання порушення конкурентного права компетентним органом, відповідна обставина може бути врахована як пом'якшувальний чинник під час накладення штрафу на порушника.

8. *Сприяння зверненню за пом'якшенням відповідальності.* Як було зазначено вище, процедура пом'якшення відповідальності є ключовою для виявлення й розслідування багатьох картелів. Саме тому для заохочення порушників до розкриття інформації про картелі Директивою про відшкодування шкоди (п. 4 ст. 11) їх звільнено від солідарної відповідальності, окрім як перед власними прямими та опосередкованими споживачами (при цьому вони все ще можуть нести субсидіарну відповідальність). Ця норма унеможливіє виникнення ситуацій, коли абсолютно всі споживачі картелю звертатимуться за відшкодуванням до одного картеліста-викривача.

Окрім цього, Директива про відшкодування шкоди передбачає, що на стадії мирного

⁴³ Barry Rodger, Miguel Sousa Ferro, and Francisco Marcos, "A panacea for competition law damages actions in the EU? A comparative view of the implementation of the EU Antitrust Damages Directive in sixteen Member States," *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 26, no. 4 (2019): 480–504, <https://doi.org/10.1177/1023263X19861032>.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Відповідна категорія підприємств (т. зв. «SMEs») охоплює підприємства, що мають менше ніж 250 найманих працівників, річний оборот яких не перевищує 50 млн євро та/або річний баланс яких не перевищує 43 млн євро. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises, C(2003) 1422, Article 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003H0361>.

⁴⁶ Директива про відшкодування шкоди, ч. 2 та ч. 3 ст. 11. Для уникнення солідарної відповідальності малими та середніми підприємствами останні також мають володіти незначною ринковою часткою (не більше ніж 5%), не бути організатором/підбуривачем і не вчиняти порушень конкурентного права в минулому.

⁴⁷ Попри сприяння мирному врегулюванню спорів, ця норма породжує складнощі в ситуаціях, коли сплачена за мировою угодою шкода значно менша за частку шкоди відповідного співвідповідача. Тому деякі держави повністю (Греція) або частково (Словаччина) відмовились імплементувати відповідне положення Директиви. *Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries Centre for Antitrust and Regulatory Studies*, 58.

врегулювання спору суди можуть зупиняти провадження в основній справі про компенсації строком до двох років. Також, якщо сторони домовляться про компенсацію та мирне врегулювання спору до винесення конкурентним органом рішення про накладення штрафу за вчинення порушення конкурентного права, відповідний факт може бути визнаний як пом'якшувальний чинник⁴⁸.

Висновки

Процес розроблення, прийняття та імплементації Директиви про відшкодування шкоди в Європейському Союзі тривав понад 17 років, з 2001 р., коли Суд ЄС ухвалив рішення у справі *Courage* і наголосив на необхідності законодавчого врегулювання інституту відшкодування шкоди на рівні ЄС, до 2018 р., коли всі держави-члени ЄС закріпили норми про відшкодування шкоди у разі порушення конкурентного права в національному законодавстві. За ці 17 років було ухвалено багато важливих рішень Суду ЄС, зокрема у справах *Manfredi*, *Plfeiderer*, *Donau Chemie*, *Otis* та *Kone*, що стали підґрунтям для багатьох положень Директиви 2014/104/ЄС та визначили вектор розвитку для інституту відшкодування шкоди у сфері конкурентного права ЄС.

Окрім засадничих елементів функціонування інституту про відшкодування шкоди, Директива

2014/104/ЄС закріплює 8 фундаментальних принципів, які червоною ниткою проходять через усі норми та статті акта, а саме: право на повне відшкодування шкоди, презумпція вчинення порушення, розкриття доказів, визнання рішень національних компетентних органів інших держав ЄС, презумпція солідарної відповідальності співпорушників конкурентного права, неприпустимість фінансового тиску на порушників, сприяння мирному врегулюванню спорів про відшкодування шкоди та сприяння зверненню за пом'якшенням відповідальності.

Хоча зазвичай важко виділити найважливіший принцип у певному інституті права, для відшкодування шкоди в конкурентному праві таким, безсумнівно, є принцип повної компенсації. Він, зокрема, є основоположним для всього інституту відшкодування шкоди у сфері конкурентного права ЄС та знаходить своє продовження ледь не в кожній нормі, що стосується прав споживачів, а також у деяких інших принципах, зокрема презумпції вчинення порушення, презумпції солідарної відповідальності та принципі визнання рішень національних компетентних органів інших держав ЄС.

Зазначені принципи Директиви про відшкодування шкоди потрібно буде після перемоги імплементувати в українське антимонопольне законодавство. А можливо, варто розпочинати роботу над її імплементацією вже зараз.

⁴⁸ Директива про відшкодування шкоди, ч. 3 ст. 18.

Bibliography

- Case of Bundeswettbewerbsbehörde v. Donau Chemie AG, Donauchem GmbH, DC Druck-Chemie Süd GmbH & Co KG, Brenntag Austria Holding GmbH, Brenntag CEE GmbH, ASK Chemicals GmbH, ASK Chemicals Austria GmbH.* (2013). CJEU. OJ C 252, 31.8.2013, C-536/11. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=138090&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3314235>.
- Case of Courage Ltd v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage Lid and Others.* (2001). CJEU. European Court Reports 2001 I-06297. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0453>.
- Case of Europese Gemeenschap v. Otis NV, General Technic-Otis Sàrl, Kone Belgium NV, Kone Luxembourg Sàrl, Schindler NV, Schindler Sàrl, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, Thyssen Krupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl.* (2012). CJEU. C-199/11. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=129323&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1990478>
- Case of Kone AG, Otis GmbH, Schindler Aufzüge und Fahrtreppen GmbH, Schindler Liegenschaftsverwaltung GmbH, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH v. ÖBB-Infrastruktur AG.* (2014). CJEU C-557/12. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=153312&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3314186>
- Case of Pfeiderer AG v. Bundeskartellamt.* (2009). C-360/09. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=85144&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1991008>.
- Centre for European Policy Studies, Erasmus University Rotterdam, Luiss Guido Carli. *Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios.* Final Report, 21 of December 2007. https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/impact_study.pdf.
- Chirita, Anca D. "The Disclosure of Evidence Under the 'Antitrust Damages' Directive 2014/104/EU." In *EU competition and state aid rules: public and private enforcement*, 147–73. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 2017. <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=702000084013069000066110029069027065061037007020071061119066019014064121077103116101058020007125050109119005025118007118118008030071029038092096116009124000064024038042022096097022031081084025093009093003006007084089066121097124082030085005064067102&EXT=pdf&INDEX=TRUE>.
- Commission of the European Communities. *White Paper on Damages actions for breach of EC antitrust rules.* Brussels, 2.4.2008 COM (2008) 165 final. https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/whitepaper_en.pdf.
- Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises, C(2003) 1422. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003H0361>.
- Commission Staff Working Document. Practical guide quantifying harm in actions for damages based on breaches of article 101 or 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Strasbourg, 11.6.2013 SWD(2013). https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_guide_en.pdf.

- Communication from the European Commission — Guidelines for national courts on how to estimate the share of overcharge which was passed on to the indirect purchaser. C/2019/4899. OJ C 267, 9.8.2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XC0809%2801%29>.
- Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0104&from=EN>.
- European Commission. Green Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, COM (2005) 652 final and Staff Working Paper Annex to Green Paper Damages actions for breach of EC antitrust rules, COM (2005) 672 final, 19 of December 2005. [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0672_/com_com\(2005\)0672_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0672_/com_com(2005)0672_en.pdf).
- European Commission. White paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2008) 404} {SEC(2008) 405} {SEC(2008) 406}. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52008D0165>.
- ICN Curriculum Project – Leniency Transcript. ICN Curriculum Module II-2. <https://www.internationalcompetitionnetwork.org/wp-content/uploads/2019/05/ITODtranscriptII-2Leniency.pdf>.
- Joined Cases (C-295/04) Vincenzo Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, (C-295/04) Antonio Cannito v. Fondiaria Sai SpA, and (C-297/04) Nicolo Tricarico, (C-298/04) Pasqualina Murgolo v. Assitalia SpA. (2006). CJEU. European Court Reports 2006 I-06619. <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56474&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1968269>.
- Jozwiak, Magdalena. “The Commission’s double role in competition law enforcement: the Otis case.” 2012. <https://europeanlawblog.eu/2012/12/18/the-commissions-double-role-in-competition-law-enforcement-the-otis-case/>
- Judgment of the Court in Case C-163/21. *PACCAR and Others*. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-11/cp220182en.pdf>.
- Laborde, Jean-François. “Cartel Damages Actions in Europe: How Courts Have Assessed Cartel Overcharges (2021 ED).” *Concurrences* 3 (2021): 232–42. <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-3-2021/pratiques/102086#nh81>.
- Lamadrid, Alfonso. “The Friday Slot (7) – Maurits Dolmans.” Interview by Maurits Dolmans. March 23, 2012. <https://chillingcompetition.com/2012/03/23/the-friday-slot-7-maurits-dolmans/>
- . “Umbrella pricing – Case C-557/12 Kone, or when effectiveness may go too far with little effective consequences.” June 11, 2014. <https://chillingcompetition.com/?s=Donau+Chemie.Ordinary+legislative+procedure>. https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/legislative_process_en.html.
- Piszcz, Anna, and Valentin Mircea. *Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries Centre for Antitrust and Regulatory Studies*. Warsaw: University of Warsaw Faculty of Management Press, 2017. https://www.researchgate.net/publication/328803283_Implementation_of_the_EU_Damages_Directive_in_Central_and_Eastern_European_Countries_Centre_for_Antitrust_and_Regulatory_Studies.
- Rodger, Barry, Miguel Sousa Ferro, and Francisco Marcos. “A panacea for competition law damages actions in the EU? A comparative view of the implementation of the EU Antitrust Damages Directive in sixteen Member States.” *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 26, no. 4 (2019): 480–504. <https://doi.org/10.1177/1023263X19861032>.
- . “The Antitrust Damages Directive: Facilitating Private Damages Actions in the EU?” *Journal of European Competition Law & Practice* 10, no. 3 (2019): 129–130. <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpz012>.
- Šimalčík, Matej. “Slovakia: Stand-alone claims stuck dead in the water?” <http://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2022/02/21/slovakia-stand-alone-claims-stuck-dead-in-the-water/>
- Sydorenko, Sergiy. “Ukraine Failing its Own Strategy to Meet EU Requirements Swiftly.” *European Pravda*, November 14, 2022. <https://www.euointegration.com.ua/eng/articles/2022/11/14/7150585/>
- Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>.
- Wakeley, Kent. “Pioneer Corp v Godfrey: SCC Gives Umbrella Purchasers an Umbrella from Indeterminate Liability.” *TheCourt.ca*, October 30, 2019. <https://www.thecourt.ca/pioneer-corp-v-godfrey-scc-gives-umbrella-purchasers-an-umbrella-from-indeterminate-liability/>
- Ysewyn, Johan, and Jennifer Boudet. *Leniency and competition law: An overview of EU and national case law*. e-Competitions Special Issue Leniency, August 2, 2018. https://www.cov.com/-/media/files/corporate/publications/2018/08/leniency_and_competition_law_an_overview_of_eu_and_national_case_law.pdf.

Pavlo Prokhorov, Roksolana Khanyk-Pospolita

COMPENSATION FOR DAMAGES IN COMPETITION LAW UNDER THE LAW OF THE EUROPEAN UNION: CASE LAW AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES

The implementation of EU legislation into Ukrainian domestic legislation is becoming more and more relevant, given Ukraine’s determination to follow the European integration route and the grant of EU candidacy to Ukraine in the summer of 2022. Competition law is undoubtedly one of the current priority fields for the EU, as it ensures and guarantees the development of the internal market. Simultaneously, in recent years, not only the creation of a competitive environment but also the provision of a right to compensation for damages caused by an infringement of competition law, as a specific type of compensation outside the traditional branch of civil law, has been crucial in the EU. To address the peculiarities of compensation for damages in competition law, the EU adopted Directive 2014/104/EU. The adoption of Directive 2014/104/EU and the outline of its main provisions and principles were based on several landmark decisions of the CJEU. For Ukraine, the issue of compensation for damages in competition law is new and unexplored in the scientific, let alone legislative, field, as there are almost no scientific publications on this question.

Therefore, it is vital for Ukrainian legal science and practice to explore the formation and development of provisions regulating the issue of compensation for damages caused by infringements of competition law in the judgments of the CJEU and EU legislation, as well as the fundamental principles and provisions set out in Directive 2014/104/EU. All eight principles, enshrined in the Damages Directive serve as a basis for numerous provisions of the Directive. Among these, the principle of full compensation for damages, which is reflected in almost every norm related to consumer rights, can be considered fundamental for the entire field of compensation in EU competition law.

It is critical to implement the defined principles and other provisions of the Damages Directive in Ukrainian competition legislation once Ukraine wins the war.

Keywords: competition law, damages, damages compensation, right to full compensation, Court of Justice of the European Union.

Матеріал надійшов 26.01.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)